Propontis'in Kuzey ve Güney Sahillerindeki Şehir Devletleri Arasındaki İlişkilere Bir Örnek; Perinthos ve Kyzikos

Mustafa H. SAYAR*

Abstract: Since Kyzikos was the most important trade city and port on the seaway connecting the Aegean and the Black Sea throughout the ancient times, Propontis had a commercial and political relationship with many cities around it, which played an important role in the history of the region. When the relations of Kyzikos with other cities around Propontis are examined within the scope of the information provided by historical sources, it is understood that the city state with which it communicates most is Perinthos, which is on the north coast of Propontis and the most important port of Thrakia region on the coast of this sea. When the events attended by the city states around Propontis in ancient sources are examined, it is seen that there are many events affecting the Aegean and Mediterranean world.

Key Words: harbor, polis, relations, trade, territory

Kyzikos eskiçağ boyunca Ege ile Karadeniz'i birbirine bağlayan deniz yolu[1] üzerindeki en önemli ticaret şehri ve limanı[2] olması nedeniyle Propontis çevresindeki birçok şehirle bölgenin tarihinde önemli rol oynayan çok yönlü ticari ve siyasi ilişkileri olmuştur. Kyzikos'un Propontis çevresindeki diğer şehirlerle olan ilişkilerine tarihi kaynakların verdikleri bilgiler kapsamında bakıldığında en fazla iletişimde olduğu şehir devletinin Propontis'in kuzey kıyısında bulunan ve Thrakia bölgesinin bu denizin kıyısındaki en önemli limanı olan Perinthos olduğu anlaşılmaktadır. Eskiçağ kaynaklarında Propontis çevresindeki şehir devletlerinin katıldıkları olaylar incelendiğinde bunlar arasında Ege ve Akdeniz dünyasını etkileyen pek çok olayın bulunduğu görülmektedir. Bunlardan biri MÖ 410 yılında Alkibiades'in Kyzikos'ta deniz savaşını kazandıktan sonra Prokonesos üzerinden Perinthos'a gitmesi ve Perinthos şehir devleti yönetiminin Alkibiades ve askerlerini şehre kabul etmiş olmalarıdır[3]. MÖ 399 yılı başında Kunaxa savaşından dönen askerleriyle Thrakia bölgesinden Mysia ve Troas bölgesine geçmek isteyen Xenophon görüşmelerde bulunmak üzere gittiği Parion'dan yol çıkıp Perinthos'ta askerlerini gemilere bindirip Kyzikos'a geçirmek için hazırlıklara başlar[4]. MÖ 72 yılında Mithridates başarısız bir kuşatmadan sonra Kyzikos'u ele geçiremeyince Perinthos'u kuşatmış ancak burada da başarılı olamamıştır[5]. MS 193/194 yılında Septimius Severus'un askerleri Perinthos'tan Anadolu'ya geçmek isterlerken rakibi Niger'in askerleri Kyzikos limanını tutmuşlardı[6]. MS 3. yüzyıla tarihlenen Perinthos'ta bulunmuş bir yazıtta Kyzikos'ta düzenlenen kutsal Kore oyunlarından birinde ve Kyzikos'ta düzenlenen Hadrian Olympieia oyunlarında ödüllendirilmiş bir atlet onurlandırılmaktadır[7]. MÖ 120 ile 150 yılları arasında Perinthos'ta doğan Sophist Tiberius

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE; E-Mail: mhsayar@gmail.com

1 Robu 2012, 181-195.

2 Kyzikos'un liman olarak önemi hakkında bkz. Rodos'lu Apollonios, Argonaut'lar eposu I, 936-1152. ed. Glei – Natzel-Glei. 2007, 52-64.

3 Ksenophon Hellenika I 1, 21; Smarcyk 1986, 45.

4 Ksenophon, Anabasis VII. 2, 5-10.

5 Memnon 40, K. Müller, FHG III, 546.

6 Cassius Dio 74.

7 Sayar 1998, no. 31.

Claudius Rufus[8] Kyzikos'ta prytania meclisinde görev yapmış, bir sporcu gibi yaşayıp sürekli idman yapmış ve tahminen 181 ile 211 yılları arasında Perinthos'ta ölmüştür[9].

25 Temmuz 1444 tarihinde Marmara Denizi'nin kuzey sahilinde bulunan şehirlere doğru bir geziye çıkan Ancona'lı tüccar Kyriakos (1391-1452?), İstanbul'dan geldiği Silivri'den sonra Marmara Ereğlisine giderek burada yedi gün kalmıştır. Aynı yılın 12 ile 14 Ağustos günlerinde ikinci kez ziyaret ettiği Marmara Ereğlisinde toplam 27 adet grekçe ve iki adet latince yazıt kopyalamıştır[10]. Kyriakos'un deniz kıyısında atılmış durumda kopyaladığı yazıtlardan biri üzerindeki grekçe yazıtta imparator Severus Alexander döneminde Thracia eyaleti valiliği yapmış olan Marcus Ulpius Senecio Saturninus'un MS 222 ile 235 yılları arasında onurlandırıldığı anlaşılmaktadır[11].

τὸν λαμπρότατον καὶ ἀγνότατον
ἡγεμόνα Μ. Οὔλπιον [Σε]νεκίωνα Σα-
τουρνῖνον τὸν τῆς ὁμονοίας τῶν
πόλεων προσπάτην· ἡ λαμπροτάτη
μητρόπολις τῆς Ἀσίας νεωκόρος
Κυζικηνῶν πόλις, διὰ τὰς περὶ αὐ-
τὴν εὐεργεσίας, ἐπιμεληθέντος
τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἀνδριάντος
Μ. Αὐρηλίου Ἀμερίμνου σειτοφύλακος
τῆς πόλεως

Asya'nın görkemli metropolü, imparator tapınağı bakımı yapma ayrıcalığına sahip Kyzikos'luların şehri görkemli ve saygıdeğer vali Marcus Ulpius Senecio Saturninus'u her iki şehir arasındaki uyum anlaşmasının hamisini kendisine atfedilen hayır işlerinden ötürü (onurlandırdı). Anıtın dikilmesini (Kyzikos) şehri hububat temini sorumlusu Marcus Aurelius Amerimnos sağlamıştır.

Roma imparatoru Severus Alexander döneminde Thracia eyaleti valisi olan Saturninus'u onurlandıran Kyzikos şehri olup onurlandırmanın yapıldığı yazıtın bulunduğu anıtın dikilmesi için Kyzikos şehrine hububat temininden sorumlu olan Marcus Aurelius Amerimnos'un görevlendirildiği anlaşılmaktadır[12].

Marcus Aurelius Amerimnos adı Kyzikos şehrinde MS 3. yüzyıla tarihlenen bir Epheb listesinde Ephebarkh olarak karşımıza çıkmaktadır[13]. Eğer Perinthos'ta kopyalanan yazıtta adı geçen Marcus Aurelius Amerimnos ile Kyzikos'ta bulunmuş olan ve Perinthos'taki yazıtla aynı döneme tarihlenen Epheb listesindeki ephebarkh Marcus Aurelius Amerimnos aynı kişi ise bu şahsın MS 3. yüzyılda Kyzikos'ta önemli yerel yönetim görevlerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak Fransız eskiçağ tarihçisi L. Robert, Ancona'lı tüccar Kyriakos tarafından 15. yüzyılda Perinthos sahilinde kopyalanmış olan ve Roma imparatorluğunun Severus Alexander dönemindeki Thracia eyaleti valisi Saturninus'un onurlandırıldığı yazıtın Roma imparatorluk döneminde Kyzikos'ta dikilmiş olduğunu, taşın daha sonra gemi safrası olarak Propontis'in kuzey kıyısındaki Perinthos'a taşınmış

---

8 Perinthos'lu Rufus hakkında bkz. Philostratos, Vitae sophistarum II 17 fragm. 598; Ameling 1985, 27-33; Spaworth – Walker 1985, 85 ve 87; Puech 2002, 443-446.

9 Sayar 1998, no. 129; Perinthos'ta bulunmuş bu mezar yazıtında adı geçen *Lucius Agidius Rufus*'un sofist *Tiberius Claudius Rufus* ile bir akrabalığı olup olmadığı anlaşılamamaktadır.

10 Kyriakos'un Marmara Denizi çevresindeki şehirler ve özellikle Perinthos'a yaptığı geziler ve kopyaladığı yazıtlar hakkında bkz. Mitchell – Bodnar 1996, 21; Bodnar 2003; Colin 1981, 134 ve 583; Mastrogianni 2014, 251-288.

11 Bu yazıt ve yorumu hakkında bkz., Cyriacus von Ancona (= Bodnar – Mitchell 1976, 26 Nr. I 15); Robert 1974, 69-74 = aynı yazar, Opera Minora Selecta VI 291-296; J. und L. Robert, BullEp 1976, 469; Sayar 1998, 204 no.2 1.

12 Kyzikos şehrinin hububat ihtiyacını temin etmekle sorumlu olan Marcus Aurelius Amerimnos'un görev tanımı olan σειτοφύλαξ Anadolu ve Akdeniz'de bulunmuş birçok yazıtta görülen bir sözcüktür; bkz. Frisch 1975, 3, satır 14/15; SEG LXIV 2014, 833 (Tauromenion); F. Battistoni, A new council from Sicily (Tauromenion). ZPE 191,2014, 195-197.

13 CIG 3665.

olduğu düşüncesindedir[14]. Robert'in bu düşüncesi doğru olsa bile Perinthos ile Kyzikos arasında bir homonoia = uyum anlaşmasının varlığı dolaysıyla Propontis'in kuzey ve güney kıyısındaki bu iki önemli şehir arasında Roma imparatorluk döneminde yoğun ilişkiler bulunduğu bilinmektedir[15]. Robert, Perinthos'ta bulunmuş ve Homonoia tanrıçasına adanmış bir sunak üzerindeki yazıtta[16] adağı sunanların Apameia'yı sevenler derneği üyeleri olarak tanımlanmaları nedeniyle Perinthos ile Apameia (=Mudanya) arasında da hububat ve zeytinyağı ticareti yapıldığı düşüncesindedir[17].

Amerimnos ismi Kyzikos arazisinde bulunan bir kaplıca olan ve Thermai Granikai adını taşıyan Gönen ilçe merkezinde Roma imparatorluk döneminde faaliyet gösteren tesiste 1999 yılında yapılan bir temel kazısı sırasında bulunan bir yazıt üzerinde de geçmektedir[18];

Ἀμερίμνος οἰκονόμος

τῆς πόλεως ἀνέθηκεν

Bu yazıta göre Amerimnos şehrin oikonomos'u olarak görev yapmaktaydı. Hangi şehrin oikonomos'u = vekilharcı olarak görev yaptığının yazılmasına gerek duyulmadığı görülmektedir. Çünkü yazıtın bulunduğu Gönen ilçesindeki kaplıca Roma imparatorluk döneminde zaten Kyzikos şehrinin arazisinde bulunmaktaydı.

Aynı yerde bulunmuş bir başka yazıt sayesinde MS 1. yüzyılda Gönen'de Thermai Granikai = Granikos Hamamları adı verilen kaplıcanın faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu yazıt bir kararname metninin alt yarısı olup, yazıtın 15. satırında bu tesisin bakımını yapan Amerimnos ismindeki oikonomos'un burayı kullananların ihtiyaçlarını karşıladığı ve buradaki açık pazara gıda maddelerinin getirilmelerini sağladığı anlaşılmaktadır[19]. Bu bilgi doğrultusunda Gönen'de Aisepos çayı[20] (Gönen Çayı) kıyısında MS 2. yüzyılda hem bir kaplıcanın ve hem de bir pazar yerinin varlığı belgelenmektedir. Yazıtlardan birinde daha önceden buraya düzeni sağlamak için Kyzikos'tan gönderilen görevlilerin sorumluluklarını yerine getirmedikleri, buraya oikonomos olarak gönderilen Amerimnos'un kendinden öncekilerin görevlerinin gereklerini yerine getirmemelerinden ötürü doğan boşluğu Pazar yeri yakınında ikamet eden varlıklı kişilerden temin ettiği yiyecek maddelerini Pazar yerine sevkederek giderdiği belirtilmektedir. Amerimnos burada toplanan parayı tahıl temini için kaynak olarak kullanmaktaydı. Bu nedenle Amerimnos hamamları kullananlar ve pazar yeri çevresinde ikamet edenler tarafından onurlandırılması ve yardımda bulunan kişilerin adları da hem 1. ve hem de 2. yüzyılda kararname metninin altındaki alana bir liste halinde kamuya açık bir şekilde herkese açık bir ortamda yaptıkları yardım miktarlarıyla birlikte yazdırılarak yaptıkları bağışın amacına uygun kullanıldığı ve değerinin bilindiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu stelin dikildiği yer tanrıça Artemis'e ait bir kutsal alan olarak yorumlanmakta ve burası gıda maddeleriyle donatılarak herkesin hoşnut kalacağı bir ortam oluşturulmaktaydı[21]. Tüm bu işleri MS 1. yüzyılda olması gerektiği gibi yapan Amerimnos büyük ihtimalle azatlı[22] olup henüz Roma vatandaşı olmamış bir Kyzikos'lu idi. MS 3. yüzyılda Perinthos ile ilişkiler bağlamında Kyzikos'ta Seitophylax olarak görev

---

14 Bu konu hakkında bkz. Robert 1974, 74; (aynı yazar, Opera Minora Selecta VI 1989, 275-310).

15 Perinthos ile Kyzikos arasındaki uyum anlaşması hakkında bkz., Perinthos ve Kyzikos arasındaki Homonoia sözleşmesi hakkında bkz. Klose 1980, 179-189; Franke – Nollè 1997, 173.

16 Ἀγαθῇι τύχηι/ τὸ συνέδριον/ τῶν Φιλαπαμέων/τὸν βωμὸν/ τῇ Ὁμονοίᾳ/ εὐτυχῶς; Bu yazıt hakkında bkz. Robert 1974, 62 vd.; (aynı yazar, Opera Minora Selecta VI 1989, 275-310); Corsten 1987, 88.

17 Propontis'in kuzey ve güney sahilleri arasında zeytinyağı ve hububat ticareti hakkında bkz. Robert 1974, 61-80 (aynı yazar, Opera Minora Selecta VI 1989, 275-310); ayrıca krşl. Corsten 1987, 17-18.

18 Schwertheim – Ruffing 2011, 117.

19 Schwertheim – Ruffing 2011, 107-132.

20 Aisepos, Homeros'un Ilias destanında kan rengi akan bir ırmak olarak tanımlanmaktadır; bkz.; Homeros, Ilias II 825.

21 Artemea hakkında bkz. Belke 2019, 423-424 Artemea maddesi; MS 152 yılı Aralık ayında hatip Aelios Aristeides, Aisepos (=Gönen) çayı yakınlarında bulunan Artemis Thermaia adını taşıyan sıcak su kaynaklarından iki günlük yol uzaklığındaki Zeus tapınağına komşu olan arazilerine giderken yolculuğuna yaklaşık 160 stadia uzaklıktaki Poimenion'da (=Soğuksu köyü civarı/Eski Manyas) ara verip oradaki kutsal ve ünlü Asklepios tapınağında tedavi olmak için ara vermiştir. Bu anlatımda geçen Artemis Thermaia bugün Gönen de Kaplıca otelinin bulunduğu yerdeki sıcak su kaynağıdır; Aelius Aristides'in rüyalara göre bu bölgeye düzenlenmiş yolculuğu ve kutsal bildirimleri hakkında bkz. Aristeides II 426-428 Or. 50 Hieroi logoi IV, 1-11; Aelius Aristides'in Mysia bölgesindeki şehirlere ilişkin anlatımlarının yorumlanması ve Hadrianoutherai hakkında bkz. Jones 2019, 301-304 özellikle 302.

22 Azatlı olması ihtimali yazıtın 15. Satırında geçen ve sadık anlamına gelen πιστὸς sıfatı nedeniyle öne sürülmektedir, bkz. Schwertheim – Ruffing 2011, 118.

yapan Marcus Aurelius Amerimnos ile aynı dönemde Kyzikos'ta Ephebarkh olarak görev yapan Marcus Aurelius Amerimnos büyük ihtimalle aynı kişi olup Roma vatandaşlığını almış olduğu isminden anlaşılmaktadır. Gönen'de bulunmuş olan kararnamede adı geçen Amerimnos ile Perinthos'ta kopyalanmış olan ve MS 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen yazıtta adı geçen Marcus Aurelius Amerimnos belki aynı Kyzikos'lu aileye mensuptular. Yazıtlar sayesinde kesin olarak saptanan ise her iki Amerimnos'un da Kyzikos şehri için hububat temininden sorumlu olduklarıdır. MS 3. yüzyılın ilk yarısında Kyzikos şehri için hububat temininden sorumlu Marcus Aurelius Amerimnos'un bu görevinin Thracia ve Mysia bölgelerinden geçerek doğu cephesine Sasanilerle savaşmak için Perinthos limanından Kyzikos'a ve oradan da Nikaia üzerinden Fırat cephesine sevkedilen Roma lejyon birliklerinin Kyzikos şehri ve çevresinden geçişlerinden ötürü artan hububat ihtiyacını yeni kaynaklar bularak karşılama seçeneklerini de kapsayıp kapsamadığı mevcut yazıtlı buluntuların azlığı nedeniyle saptanamamaktadır[23].

Sonuç

Kyzikos ve Perinthos şehirlerinin Propontis'in kuzey ve güney sahillerindeki konumları nedeniyle eskiçağ boyunca oynadıkları önemli stratejik rol bölgedeki diğer şehir devletlerinin arasındaki ilişkilere de yansımıştı. Eskiçağ tarihinde Ege ile Karadeniz arasındaki tek deniz ulaşım yolu olan Propontis sahillerinde kurulmuş şehir devletleri tarafından kontrol altında tutulmaktaydı[24]. Karadeniz ile Ege arasındaki ticaret yolunu açık tutmak isteyen bölgelerüstü güçler çağlar boyunca Propontis sahillerindeki şehir devletleriyle iyi ilişkiler içinde olmaya önem vermişlerdir.

---

23 MS 3. yüzyılın başlarında artan asker sevkiyatı nedeniyle şehirlerin maruz kaldıkları aşırı mali giderler ve önceden öngörülemeyen hububat ihtiyacının karşılanması için imparatorların Kilikia bölgesindeki şehirlere yaptıkları tahıl bağışları hakkında bkz., Ziegler 1977, 29-67.

24 Propontis sahillerinde kurulmuş olan şehir devletleri hakkında bkz., L. Loukoupoulou – A. Lajtar, Propontic Thrace 912; A. Avram, The Propontic Coast of Asia Minor 974.

Bibliyografya

Ameling, W. 1985. Der Sophist Rufus. Epigraphica Anatolica 6, 27-33.

Avram, A. 2004. The Propontic Coast of Asia Minor; Bk. M. H. Hansen – Th. H. Nielsen. An Inventory of Archaic and Classical Poleis. Oxford 2004, 974-999.

Belke, K. 2019. Bithynien und Hellespont. Tabula Imperii Byzantini 13. Viyana.

Mitchell, Ch. – E. W. Bodnar, 1996. Vita clarissimi et famosissimi Kyriaci Anconitani by Francesco Scalamonti. Philadelphia.

Bodnar, E. W. 2003. Cyriac of Ancona. Later Travels. Cambridge. Mass.

Colin 1981. Cyriaque d'Ancône. Le voyageur, le marchand, l'humaniste. Paris.

Corsten, Th. 1987. Die Inschriften von Apameia (Bithynien) und Pylai. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien. Cilt 32. Bonn.

Frisch, P. 1975. Die Inschriften von Ilion. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien. Cilt 3. Bonn.

Franke, P. R. – M. K. Nollè, 1997. Die Homonoia-Münzen Kleinasiens und der thrakischen Randgebiete, I: Katalog, Saarbrücker Studien zur Archäologie und Alten Geschichte Band 10, Saarbrücken.

Foxhall, L., H. A. Forbes, 1982. "Σιτομετρεία: The Role of Grain as Astaple Food in Classical Antiquity." Chiron 12, 41-90.

Glei, R. – St. Natzel-Glei, 2007. Apollonios von Rhodos. Das Argonautenepos. Cit I-II. Darmstadt.

Jones, Chr. 2019. Aelius Aristides in Mysia; şu yayında, M. Nollé et alii (ed.) Panegyrikoi Logoi. Festschrift für J. Nollé zum 65. Geburtstag. Bonn 301-304.

Klose, D. 1980. Die Griechischen Städte in Thrakien und ihre Verbindungen zu Kleinasien in der römischen Kaiserzeit Dargestellt an Hand der Münzprägung (Homonoia-Münzen und Münzfunde) in: Pulpudeva IV. Plovdiv, 3-17 Oktober 1980.

Loukoupoulou, L. – Lajtar, A. 2004. Propontic Thrace. Bk. M. H. Hansen – Th. H. Nielsen. An Inventory of Archaic and Classical Poleis. Oxford 2004, 912-923.

Mastrogianni, A. 2014. Cyriacus in Thrakien, in: L. Braun (ed.) Album Alumnorum Gualthero Ludwid. Septimum Decimum Lustrum Emenso dedicatum. Würzburg 251-288.

Puech, B. 2002. Orateurs et sophistes grecs dans les inscriptions d'epoque imperiale. Paris.

Rickmann, G. 1971. Roman Granaries and Store Buildings. Cambridge.

Robert, L. 1974. Des Carpathes a la Propontide, VII: De Perinthe a Apamee, Cyzique et Claros, Studi Classice 16, 1974, 53-88 (aynı yazar, Opera Minora Selecta VI 1989, 275-310).

Robu, A. 2012. Les établissements mégariens de la Propontide et du Pont Euxin réseaux, solidarités et liens institutionnels. Pallas 89, 2012, 181-195.

Sayar, M. H. 1998. Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung. Geschichte, Testimonien, Griechische und Lateinische Inschriften. Viyana.

Schwertheim, E. – K. Ruffing, 2011. Ein Thermalbad und Emporion am Aisepos. Asia Minor Studien. 66, 107-132.

Smarcyk, B. 1986. Bündnerautonomie und athenische Seebundspolitik im Dekeleischen Krieg, Frankfurt am Main.

Spaworth, A. J. – S. Walker, 1985. The World of the Panhellenion JRS 75, 78-90.

Ziegler, R. 1977. Münzen Kilikiens als Zeugnis kaiserlicher Getreidespenden. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte. 27, 1977, 29-67.